

UDK: 811.163.4'373.2

Rad primljen: 10. 10. 2023.
Rad prihvaćen: 12. 12. 2023.

Prethodno saopćenje

Novica Vujović

Fakultet za crnogorski jezik i književnost
– Cetinje
novica.vujovic@fcjk.me
<https://orcid.org/0000-0003-4528-6287>

Osobnosti crnogorskoga antroponimijskog sistema na primjeru imena tipa *Đuro, Pero*

Sažetak: U ovome prilogu govori se o važnijim pojedinostima uz muška imena tipa *Đuro, Jovo, Pero* itd. Iako ova imena čine nemali dio našega imenoslova, o njihovim se markantnim osobinama nije dovoljno govorilo u kontekstu ukupnih antroponimijskih znanja u nas. Posebnu smo pažnju posvetili potvrđama s različitih mikro-dijalekatskih područja vrednujući ih s aspekta opštercnogorskih antroponimijskih osobnosti te, kad je za to bilo potrebe, upoređujemo ih sa savremenim stanjem. Tako metodološki postavljajući ovo ispitivanje autor zaključuje da su u crnogorskome imenoslovu bilo da je riječ o istorijskoj paradigmi bilo da govorimo o savremenome stanju – imena ovoga tipa davno počela gubiti hipokorističku komponentu te da je u crnogorskoj antroponimiji tipična promjena *Jovo – Jova – Jovu*. Održivost ovih i drugih zaključka nastojali smo što vjerodostojnije dokumentovati građom s ukupnoga crnogorskog jezičkog prostora.

Ključne riječi: *dvosložna muška imena, crnogorski jezik, onomastika, antroponimija, crnogorski govori*

Crnogorska filologija, nažalost, još uvijek nema sistematizovana znanja iz crnogorske onomastike kao njezine discipline, pa se odgovori u rješavanju nekih važnih a i dalje otvorenih pitanja s aspekta opštercnogorskih onomastičkih činjenica odlažu za buduće projekte. Naša je

namjera da ovome procesu doprinesemo ispitujući dvosložna imena muškoga roda na *-o* (tipa *Đuro, Jovo, Pero* itd.). Njihovo vidno prisustvo svjedočimo u građi bilježenoj od informatora na terenu, nalazimo potvrde u istorijskim i drugim izvorima što ih svjedoče kroz jezičke i izvanjezičke činioce, a nerijetko pouzdanu dopunu ovoga korpusa nalazimo i u djelima crnogorske književnosti. Važnije crte o statusu ovih imena u crnogorskome imenoslovu redovno se ističu u onomastičkim monografijama, međutim, daju se prilično kratko, nekad i uzgredno, pa se kao cilj ovoga rada nametnuo jedan opšti pogled na ova imena uzimajući u obzir cjelovitost crnogorskoga jezičkog prostora.

Montenegrizika crnogorske govore dijeli na jugoistočne i ševerozapadne (Čirgić 2017). Važno je od toga poći budući da se u ovome radu i građa i literatura na koju se upućuje uzimaju s oba ta crnogorska područja kako bi se što vjerodostojnije potvrdila rasprostranjenost imenā o kojima je riječ. Prva i važna pojedinost, koja ujedno ovu antroponimijsku kategoriju razlikuje od stanja na širem štokavskome području, jeste da se u crnogorskome antroponimijskome sistemu imena tipa *Đuro, Jovo, Pero, Drago* i slična ne osećaju više kao hipokoristična imena. Istina je da se u pristupu jezikoslovaca od različitih kriterijuma polazi pri klasifikovanju imena i varijantnih likova koje su smještali u hipokoristike¹, međutim vremenom su ta dvosložna imena gubila komponentu hipokorističnosti i u sistemu naših imena dobila, i do danas posve prepoznatljivo izgradila, status pravih imena. Jedan od faktora koji je podsticao takav pravac kretanja u našoj antroponimiji jeste i činjenica da su dvosložne forme o kojima govorimo već u ranoj fazi bile u češćoj upotrebi, a poznato je da “što je nadimak češće u uporabi i što je radijus njegove uporabe širi, prepoznatljivost je njegova onomastičkoga sadržaja veća” (Šimunović 2003: 425). U tome je kontekstu rasprave o hipokoristicima izrečen i ovaj zaključak: “onima tipa Níko hipokoristično je značenje uvelike potrošeno čestom upotrebom” (Bjelanović

¹ Za Mihaila Stevanovića hipokoristik je samo vremenom od milošte nađenuća skraćena forma imena dobijenoga na rođenju, dok u hipokoristike ne računa kraći (dvosložni) lik dobijen na krštenju. O takvome pristupu savremeni jezikoslovac Mate Kapović ističe da je “takvo gledište izgleda ipak malo preusko” (Kapović 2022: 291).

2006: 2).² Da se imena toga tipa ne doživljavaju samo kao hipokoristici, potvrdili smo u građi kojom smo se bavili u nekim ranijim radovima (Vujović 2013a; 2013b; 2015; 2016; 2020). Antroponimijski je kroz vrijeme u crnogorskome sociokulturnome kodu zanimljiva pojava da su nosioci ovoga tipa imena čak i popovi, npr. junak iz XIX vijeka pop Milo Jovović, takođe iz XIX vijeka pop Đoka Mijuškovića, zatim književni junak iz *Gorskoga vijenca* pop Mićo itd.

U kontekstu antroponimijskih činjenica treba imati u vidu da imenima tipa *Đuro*, *Pero*, *Jovo* i sl. nijesu novina u crnogorskome imenoslovu. Naime, lično ime *Đuro* još u turskim popisima tzv. Stare Crne Gore iz 1521/23. godine zasvjedočeno je kao relevantna crta našega imenoslova (Pešikan 1994).

U tipičnome crnogorskom imenoslovu kao antroponimijska kategorija nijesu potvrđena muška imena tipa *Đura*, *Jova*, *Vasa*, *Pera*, *Laza* i dr. Ukoliko se koji od ovih likova i javlja, kao npr. *Đura*, riječ je isključivo o ženskome imenu (Pižurica 1976: 121) i tu je situacija posve jasna u svim naučnim proučavanjima crnogorskoga onomastičkog i dijalekatskoga materijala. Onđe će bi se javilo kakvo sitnije odstupanje, a sve se to prema registrima građe i vremenu kad je bilježena lako da pratiti, po srijedi je unos s terenā jezika iz okruženja i po pravilu je novijega vremena. “Za dvosložna imena s nastavkom *-o*, *-e*, *-a* (...) – važno je istaći njihovu karakteristiku da se uporedo mogu koristiti kao lično ime, ali gotovo uvijek i kao hipokoristik” (Vujović 2013a: 201). Vrijedi se na ovome mjestu podštetiti zaključka jezikoslovca Mihaila Stevanovića koji govori o tome da naši muški hipokoristici uopšte ne nose hipokorističnu komponentu te da “nikada u nominativu nemaju nastavak *a*” (Stevanović 1933–4: 61). Stevanovićeva je monografija obuhvatila veliko područje Pipera, Podgoricu s okolinom, Zetu, pa sve zaključno s Vasojevićima, iz čega se da videti da su u pitanju govori što ih u montenegristici imenujemo jugoistočnim crnogorskim govorima. Dio prostora koji smo mi onomastički opisivali (Vujović 2020) takođe je iz

² Inače se u (Bjelanović 2006), kao i drugim radovima toga autora, daje pregled tumačenja procesa nastanka ovih struktura, od praslovenskoga stanja o kojemu je npr. pouzdano pisao Radosav Bošković, preko radova T. Maretića i P. Skoka, do rezultata u savremenim priložima.

skupine govora što pripadaju jugoistočnim crnogorskim govorima (ce-tinjska opština – Vujović 2020), te u pogledu rasprostiranja imenā o ko-jima je ovđe riječ treba kazati da smo se sreli isključivo s likovima tipa *Đuro*. Situacija je identična i u komšijskome plemenu Zagaraču (opšti-na Danilovgrad – Ćupić i Ćupić 1997) za koje istraživači evidentiraju znatan broj ponavljanja (čak 23) imena *Đoko*, imena *Pero* (čak 18), *Jovo* itd. (Ćupić i Ćupić 1997). Metodološki je rječnik govora Zagarača uo-bličen tako da autori kao posebnu cjelinu prilažu popis toponima, kao i muških i ženskih ličnih imena. Nalazimo da u tome segmentu autori imena Vaso i Pero određuju kao muška imena, s tim što ih uz primarnu identifikaciju muška imena određuju i kao hipokoristike. Jedina vari-jantnost kod ovih imena jeste u pogledu dvojakoga akcenta (govornici poznaju i *Đôko* i *Đôkô*) (Ćupić i Ćupić 1997: 599). U Zagaraču postoji muško ime i hipokoristik *Đoka* (Ćupić i Ćupić 1997). Odlika varijante *Săva* u Zagaraču jeste da postoji samo kao lično ime, dok lik *Savo* (*Săvo* i *Săvô*) može imari i hipokorističnu upotrebu (Ćupić i Ćupić 1997). Onomastička literatura i savremeno stanje ovu vrstu muških imena na *-a* potvrđuju kao stabilnu kategoriju u crnogorskome imenoslovu, ali isključivo s kratkosilaznim akcentom na prvome slogu toga imena, što su istraživači bilježili kao jedino izvorni lik bez obzira na to o kojemu je od idioma crnogorskoga jezika riječ. Potvrda je ovih imena vrlo stabil-na i u crnogorskoj toponimiji, đe se uvijek jasno prepoznaje (što autori najčešće i ističu) je li u pitanju žensko ili muško lično ime (npr. u odlič-noj monografiji Mare Tijanić-Vujović (2018) nalazi se po 11 potvrda u toponimiji Župe pivske za geografska imena antroponimske motivacije od lika Sava, dok forma Savin u dvočlanim toponimima autorka po-drobno raščlanjuje akcentom i objašnjenjem da je prema ženi, odnosno muškarcu: *Sávin* i *Săvin* (Tijanić-Vujović 2018: 242-243).

Istraživači su i za ševerozapadne crnogorske govore konstatovali da je u imenoslovu tih prostora tipična promjena *Jovo* – *Jova* – *Jovu*, dok su eventualni tragovi promjene karakteristične za zapadnije bosan-skohercegovačke govore (Đuro – Đure – Đuri)³ rezultat nerijetko

³ Jedan sasvim prozaični detalj usloviće da se u filološkoj literaturi štokavskoga pro-stora, no i znatno šire, nad oblicima imena Đuro/Đura nešto češće razmišlja, ali ne u pogledu njegova onomastičkoga objašnjenja, već zbog “dileme” kako se zvao

izvanjezičkih faktora i uopšte kontakata stanovništva (Vuković 1940: 54). Unutar oblasti koju je dijalektološki u poznatoj svojoj monografiji obradio Jovan Vuković (opština Plužine i poddurmitorski kraj) nalazi se i pleme Uskoci, o kojemu ćemo nekolike decenije kasnije dobiti mnogo iscrpnije materijale iz pera jezikoslovca Milije Stanića, pa u domenu antroponimije Stanić veli i ovo: “Napominjem da sam u ovom radu (*Uskočka antroponimija* – N. V.) kraj formi *Boro*, *Gajo*, *Rade*, *Vule* itd. davao gen. (*Boro*, -a) da se te forme i njihove paradigme ne bi mešale sa pojavama: *Boro* – *Bore* – *Bori* itd., koje ovde, u Uskocima, ne postoje” (Stanić 1989: 505). Bosanskohercegovački dijalektolog Asim Peco takođe daje potvrdu za stanje u crnogorskoj dijelu govora koje su on i mnogi njegovi prethodnici iz tradicionalističke filologije imenovali kao *istočnohercegovački* (Peco 1981).

U korpusu izvora naišli smo na građu u radu Jelene Pešikan u kojemu se bavi onomastikom poginulih na Sremskome frontu (Pešikan 1996), a registar imena sadrži i muška imena vojnika iz Crne Gore i ta se imena, specifično dio koji nas ovde zanima, uklapaju u stanje kakvo smo posvjedočili u crnogorskoj onomastikonu. Dalje, među ličnim imenima Zaostra kod Berana nalaze se i dvosložna muška imena “s dugouzlažnim akcentom na prvom slogu završavaju se na -o (*Boro*) a mijenjaju se po deklinacijama m. r. (gen. *Bora*, dat. *Boru*) i prisvojni pridjev grade nastavkom -ov (*Borov*)” (Došljak 2000: 12–13). Uza sve navedene primjere s crnogorskih terena podsećamo i na stanje u Vasojevićima, đe je nastavak -o najproduktivniji dok primjeri s nastavkom -a (*Toma*, *Nika*) nijesu frekventni i uvijek je u pitanju kratkosilazni akcent na prvome slogu (Stevanović 1933–4; Čirgić 2017). Ta se imenoslovna specifičnost potcrtava zaključkom da je riječ o opštecrnogorskoj pojavi, a nije bez značaja podatak da na istim zakonitostima počiva savremena crnogorska antroponimija, što smo u ranijem proučavanju nadimaka učenika Gimnazije “Stojan Cerović” – Nikšić i potvrdili: *Lazo*, *Pero*, *Rašo*, *Vojo* i sl., dok se, na primjer, oblici tipa *Nika* u muškim imenima javljaju samo s kratkosilaznim akcentom na prvome slogu (Vujović 2013b: 137–149).

znameniti filolog Daničić. Nijesu bili rijetki slučajevi da se i u tekstovima jednoga autora katkad imenuje kao *Đuro* a katkad kao *Đura*, iako je u konkretnom slučaju sve dileme riješio sam Daničić potpisujući se – *Đuro*.

Sinteza znanja iz crnogorske dijalektologije dostupna nam je u *Dijalektologiji crnogorskoga jezika* (Čirgić 2017), pa je današnjemu istraživaču omogućeno da bez mnogo napora – ali uz odgovarajuću metodologiju, razumije se – svaki toponomastički materijal ili antroponimijsku kategoriju situira i u pogledu granica i u pogledu jezičkih osobina crnogorskih govora s kojih ispitivana građa potiče.

Važnost za sistemsko zaokruživanje znanja o osobenostima crnogorskoga antroponimijskoga sistema imaju prilozi kakav je koautorski rad Mata Kapovića i Adnana Čirgića (2022), koji iako primarno korpusom vezan za govor Podgorice i okoline, u suštini kroza sve segmente rada specifičnost iz podgoričkoga akcenta uvezuje se s brojnim pojedinostima iz drugih crnogorskih i uopšte štokavskih govora. Autori toga rada su, kad god su za to imali povoda, ispitivali i prozodijski lik nekih antroponimijskih kategorija (za dvosložna imena o kojima je i ovđe riječ na jednome mjestu autori kažu da su “vrlo tipična i centralna za crnogorsku antroponimiju” (Kapović i Čirgić 2022: 7).

Saznanja o jezičkim i izvanjezičkim (u prvome redu sociološkim) procesima u vezi s kategorijom imena o kojoj je ovđe bilo riječi, širiće se kako se budemo kretali k objedinjavanju korpusa, te za svaki budući pregled treba imati u vidu građu iz popisa iz 1879. (*Popis* 2009); građu iz osmanskih izvora (*Turski (osmanski) izvori* 2018); radove jezikoslovaca o našim imenima iz istorijske perspektive ili imena užega geografskog područja, poput analiza što su ponudili Mitar Pešikan (1982; 1994) i Gracijela Čulić (1996); neka izdanja dijalekatske leksikografije (npr. Ćupić i Ćupić 1997) ili klasične dijalektološke monografije (npr. Pešikan 1965; Stevanović 1933–4, Vuković 1940); kao i razne toponomastičke monografije u kojima se redovno u motivacijskoj klasifikaciji građe utvrđuje i antroponimska osnova geografskih imena.

Za dvosložna imena muškoga roda na *-o* (imena tipa *Đuro, Jovo, Pero* itd.) iz socioonomastičkih potvrda na ukupnome crnogorskom jezičkom prostoru, da time i zaključimo, možemo reći da su kroz vrijeme gubila svoje bitno svojstvo – hipokorističnost, te su se u sistemu crnogorske antroponimije bez ikakve smetnje ustalila i u statusu pravih imena, kako kroz istoriju tako i u savrenome imenoslovu. U promjeni

ovih imena u crnogorskoj antroponimiji tipična je paradigma *Pero – Pera – Peru; Jovo – Jova – Jovu*, dok je odstupanje od rečene paradigme, ako je đe i zabilježeno, posve jasno proizvod migracija iz područja drugih jezika, odnosno rezultat jezičkih kontakata.

Bibliografija:

Bjelanović, Ž. (2006) “Hipokoristik kao oznaka za tvorbeni način i kao oznaka za vrstu značenja”, *Folia onomastica Croatica*, 15, 1–14.

Čirgić, A. (2017): *Dijalektologija crnogorskoga jezika*, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje

Čulić, G. (1996): *Antroponimija Boke Kotorske (od prvih pisanih spomenika do kraja XIX vijeka)*, Univerzitet Crne Gore – Podgorica, Fakultet za pomorstvo – Kotor

Ćupić, D. i Ćupić, Ž. (1997): Rečnik govora Zagarača, *Srpski dijalektološki zbornik*, knj. XLIV, Srpska akademija nauka i umetnosti i Institut za srpski jezik, Beograd

Došljak, D. (2000): *Lična imena Zaostra*, Filološki fakultet Priština, Vranje

Kapović, M. (2022): Bilješke o akcentološkim istraživanjima u Crnoj Gori, *Cetinjski filološki dani III*, ur. Novica Vujović, Fakultet za crnogorski jezik i književnost i University of Kansas, Cetinje, 285–302.

Kapović, M. i Čirgić, A. (2022): Akcentuacija imeničkih o-osnova muškoga roda u Podgorici, *Lingua Montenegrina*, časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja, br. 29, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 3–42.

Peco, A. (1981): Prilog proučavanju prelaznih govora, *Radovi*, ANUBiH, knj. LXX, Sarajevo, 43–51. (+27 karata)

Pešikan, M. (1965): Starocrnogorski srednjokatunski i lješanski govori, *Srpski dijalektološki zbornik*, knj. XV, Institut za srpskohrvatski jezik, Beograd

Pešikan, M. (1982): Zetsko-humsko-raška imena na početku turskoga doba, *Onomatološki prilozi*, knj. III, Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku, Beograd 1–120.

Pešikan, M. (1994): Uz neke strukturalne odlike imena u popisu SCG 1570, *VIII jugoslovenska onomastička konferencija i II lingvistički skup "Boškovićeви dani"*, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 163–175.

Pešikan, J. (1996): Onomastikon poginulih na Sremskom frontu, *Onomatološki prilozi*, knj. XII, Srpska akademija nauka i umetnosti, Odeljenje za jezik i književnost, Odbor za onomastiku, Beograd, 439–537.

Pižurica, M. (1976): Antroponimija u toponimiji Rovaca, *Prva jugoslovenska onomastička konferencija*, 103–122.

Popis stanovništva Crne Gore 1879 (2009). knj. 1, Zbirka dokumenata, Državni arhiv Crne Gore i Zavod za statistiku Crne Gore, Cetinje

Stanić, M. (1989): Uskočka antroponimija, *Onomatološki prilozi*, knj. X, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd

Stevanović, M. (1933–4): Istočnocrnogorski dijalekt, *Južnoslovenski filolog*, knj. XIII, Beograd

Šimunović, P. (2003): "Nadimci u Hrvata", *Govor*, XX, Zagreb, 421–428.

Tijanić-Vujović, M. (2018): *Toponimija Župe pivske*, Biblioteka *Onomatoloških priloga*, knjiga 4, Beograd

Turski (osmanski) izvori za istoriju Crne Gore (1455–1570) (2018), kn. 1 / tom I, Istorijski izvori, 10, Odjeljenje humanističkih nauka, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, Podgorica

Vujović, N. (2013a): Onomastikon crnogorskih 'jajoša', *Matica*, br. 53, Godina XIV, Matica crnogorska, Cetinje – Podgorica, 195–208.

Vujović, N. (2013b): Nadimci učenika nikšićke Gimnazije, *Vaspitanje i obrazovanje*, br. 4, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 137–149.

Vujović, N. (2015): Prilog izradi imenoslova Pive, *Lingua Montenegrina*: časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja, br. 15, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 433–449.

Vujović, N. (2016): O strukturi ličnih imena Barjamovice, Velestova i Markovine, *Vaspitanje i obrazovanje*, časopis za pedagošku teoriju i praksu, br. 1, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica, 37–51.

Vujović, N. (2020): *Onomastika Barjamovice, Velestova i Markovine*, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje

Vuković, J. (1940): Govor Pive i Drobnjaka, *Južnoslovenski filolog*, Beograd